

Ἡ Δομικὴ Ἀντιπολίτευση

Ἡ θεωρία, τὰ προβλήματα, προοπτικές

Οἱ ἀντιθέσεις μεταξύ κυβερνητικῆς πλειοψηφίας καὶ ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης δέν ἀφοροῦν σήμερα ὅπως στήν περίοδο 1974-1977 ὅταν δεύτερο κόμμα ἦταν ἡ ΕΔΗΚ τίς λεπτομέρειες κοινῶν βασικῶν προβληματισμῶν, τίς προτεραιότητες ἐνός κοινοῦ σέ γενικῆς γραμμῆς προγράμματος. Ἀφοροῦν τό σύνολο τῆς ὀργάνωσης τῆς κοινωνίας, τήν δομή της. Δέν ὑπάρχει πιά κοινὴ ἄποψη γιά τίς καθοδηγητικῆς ἀξίες καὶ ἀρχές πού πρέπει νά διέπουν τή λειτουργία τῆς πολιτείας. Δομικὴ ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευση ἦταν καὶ ἡ ΕΔΑ τό 1958. Ἀλλά οἱ συγκυριακοὶ λόγοι τῆς ἐπιτυχίας της καὶ ἡ ὑπαρξὴ μιᾶς κατασπαρμένης ἀλλά ἰσχυρῆς ἀστικῆς ἀντιπολίτευσης, δέν ἐπέτρεφαν νά φανοῦν ξεκάθαρα τὰ προβλήματα πού θέτει μιὰ δομικὴ ἀντιπολίτευση.

Ἡ σημερινή στάση τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινῆς γνώμης ἀπέναντι στό ΠΑ.ΣΟ.Κ. ἐπηρεάζεται σέ μεγάλο βαθμό εἴτε ἀπὸ παραδοσιακῆς ἀντιλήψεις εἴτε ἀπὸ ἄγνοια γιά τό ποιὸς μπορεῖ νά εἶναι ὁ ρόλος τῆς ἀντιπολίτευσης στό σημερινό κοινοβουλευτικὸ σύστημα. Παράδειγμα ἀποτελοῦν δύο διαμετρικὰ ἀντίθετες ἀπόψεις γιά τή δουλειά τοῦ ΠΑ.ΣΟ.Κ. στὴ Βουλὴ. Ἡ μία θεωρεῖ ὅτι δέν συμβάλλει ἀρκετὰ, ὅπως θά ἔπρεπε, στὴ νομοθετικὴ ἐργασία ἐπηρεάζοντας τήν κυβέρνηση. Ἡ ἄλλη ρωτᾷ μήπως ἂν καὶ σοσιαλιστικὸ κόμμα ἔχει παρασυρθεῖ σέ ἀστικὴ ἀντιπολίτευση. Ἡ παρακάτω ἀνάλυση σκοπὸ ἔχει νά δείξει ποιά μπορεῖ νά εἶναι ἡ λειτουργία τῆς ἀντιπολίτευσης στὴ Βουλὴ, ποιούς κινδύνους διατρέχει, σέ ποιά σημεῖα πρέπει νά συγκεντρώσει τήν προσοχή της.

Σύμφωνα μέ τήν θεωρίαν τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ὅπως ἀναπτύχθηκε στὴ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ στά μέρη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα ἡ ἀντιπολίτευση ὀφείλε νά ἀναπτύσσει τὴ δραστηριότητά της πρὸς τρεῖς κατευθύνσεις. Ἐπρεπε νά ἐπηρεάζει μέ τίς τοποθετήσεις της τό κυβερνητικὸ ἔργο καὶ νά συμβάλλει ἀπολεσματικὰ στὴν βελτίωση τῶν κυβερνητικῶν νομοσχεδίων. Ἦταν ὑποχρεωμένη νά ἀσκεῖ ἔλεγχο στὴν κυβερνητικὴ δραστηριότητα

καί νά συντείνει στήν ἐντιμότερη λειτουργία τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ. Καθῆκον της ἦταν τέλος, νά διαμορφώνει μιᾶ διαφορετική ἀπό τήν κυβέρνηση ἄποψη, γιά νά προσφέρει τή δυνατότητα ἀλλαγῆς τῶν διοικούντων ὁποιαδήποτε στιγμή.

Ἡ ἀντιπολίτευση εἶχε γενικά τή θέση ὑπευθύνου συμβούλου καί παρατηρητοῦ. Ἐκπληροῦσε μέ ἐπιτυχία τό ρόλο της ἐφ'ὅσον συνέβαλε δημιουργικά στήν πραγματοποίηση τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου.

Ἡ σχέσή τούτη ἀνάμεσα σέ κυβέρνηση καί ἀντιπολίτευση βασιζόταν καί προϋπόθετε τήν ταξική ταυτότητα τῶν ἀντιτιθεμένων κομμάτων. Καί τό κυβερνητικό καί τό ἀντιπολιτευόμενο κόμμα (οἱ TORIES καί οἱ WHIGS πού ἐναλλάσσονταν στήν ἐξουσία) ἦταν κόμματα πού ἐκπροσωποῦσαν τά συμφέροντα τῆς ἄρχουσας τάξης. Οἱ διαφορές ὀφείλονταν στό ὅτι ἐνεργοῦσαν γιά διαφορετικά στρώματα τῆς τάξης αὐτῆς, οἱ μὲν γιά τοὺς γαιοκτῆμονες καί τοὺς εὐγενεῖς, οἱ δέ γιά τήν ἐπιχειρηματική τάξη. Ξεκινοῦσαν γιά τοῦτο καί τά δύο ἀπό τίς ἴδιες βασικές προϋποθέσεις, διαφωνοῦσαν στήν τακτική καί συνέκλιναν ὅπου ἐπρόκειτο νά ἀντιμετωπίσουν κοινά σέ ὅλους προβλήματα. Ἡ συζήτηση στή Βουλὴ δέν ἦταν ὅπως σήμερα ἀντιπαράθεση δύο διαφορετικῶν καί ἀσυμβιβάστων ἀπόψεων, ἀλλὰ προσπάθεια ἐξεύρεσης μιᾶς κοινῆς πολιτικῆς. Ἦταν πραγματική συζήτηση ὅπου ἡ κάθε πλευρά ἐστάθμιζε καί ἐξετάζε σοβαρά τά ἐπιχειρήματα τῆς ἄλλης.

Ἡ πρακτική αὐτὴ ἀνταποκρινόταν στή θεωρία τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ γιά τήν ὁποία δέν ὑπάρχει δεδομένη πλειοψηφία καί μειοψηφία. Ἡ πλειοψηφία δημιουργεῖται κάθε στιγμή μετὰ ἀπὸ τή συζήτηση στή βουλὴ. Ἀποτελεῖ προσωρινή ἰσορροπία δυνάμεων μέ ἀφορμὴ τό συζητούμενο θέμα. Ἡ πλειοψηφία τοῦ σήμερα δέν προδικάζει τό αὔριο. Κυβέρνηση καί ἡ ἀντιπολίτευση μποροῦν πάντα ἀναπτύσσοντας πειστικά τίς ἀπόψεις τους νά κερδίσουν γιά τίς θέσεις τους τοὺς βουλευτές. Οἱ πιό πετυχημένοι κοινοβουλευτικοί στό ἀγγλικό κοινοβούλιο ἦταν ἐκεῖνοι πού μέ τή ρητορία τους μποροῦσαν νά μεταπείσουν τοὺς βουλευτές τοῦ ἀντιπάλου κόμματος καί ἔτσι νά ἐπηρεάζουν τίς πλειοψηφίες. Κυβέρνηση καί ἀντιπολίτευση ἀποτελοῦν ἓνα ζευγάρι. Ἡ συνεργασία τους καί ἡ ἀντίθεσή τους γεννᾷ τή δυναμική γιά τή σωστή

λειτουργία του συστήματος.

Οί προϋποθέσεις λειτουργίας του κοινοβουλευτικού συστήματος σύμφωνα μέ τό θεωρητικό σχήμα έχουν έκλείψει. Μέ τήν οργάνωση καί έπιτυχία τών κομμάτων τών εργαζομένων, κομμουνιστικών ή σοσιαλιστικών, τά κοινοβούλια έχουν χάσει τήν ταξική ένότητά τους. Οί βουλευτές δέν έχουν κοινό βάθρο συζήτησης. 'Ακολουθοῦν τήν κομματική γραμμή καί ψηφίζουν σύμφωνα μέ τίς κομματικές οδηγίες. 'Η σύμφωνη μέ τήν κοινοβουλευτική θεωρία κοινοβουλευτική συμπεριφορά, ή διαμόρφωση τής άποψης του βουλευτή μετά τή συζήτηση θεωρεΐται αντιδημοκρατική. 'Η υποστήριξη του αντιπάλου κόμματος άποτελεΐ στίγμα, άποστασία. 'Η αντιπολίτευση δέν μπορεΐ νά εκπληρώσει εΐτε καθόλου εΐτε περιωρισμένα τόν κύριο ρόλο της, τόν έπηρεασμό τής κυβερνητικής πολιτικής.

'Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος έχει πάρει έπίσης άλλη μορφή, από εκείνη, πού θέλει ή θεωρία. Στα έλληνικά χρονικά του μεταπολέμου δέν υπάρχει παράδειγμα κυβέρνησης, πού καταψηφίστηκε στή βουλή μετά από κοινοβουλευτικό έλεγχο. 'Ο έλεγχος δέν εΐναι έλεγχος. Εΐναι ανταλλαγή επικρίσεων καί άλλοι για τή κυβέρνηση. Τής έπιτρέπει νά ισχυρίζεται τήν ύπαρξη έλέγχου, του όποιου όμως τό άποτέλεσμα σέ καμιά περίπτωση δέν μπορεΐ νά εΐναι άρνητικό γι'αυτήν.

'Η άρχή ότι ή αντιπολίτευση εΐναι ή μελλοντική κυβέρνηση, πού μπορεΐ νά αντικαθιστά όποτεδήποτε τή κυβέρνηση, δέν έχει παρά περιωρισμένη ισχύ. 'Η έναλλαγή στήν έξουσία δέν πραγματοποιεΐται παρά έκτακτα γιατί ή έναλλαγή δέν συνεπάγεται μόνο διαφορετικό τρόπο διαχείρισης αλλά κατά κανόνα ριζικές αλλαγές. Τό Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα τής 'Ιταλίας κυβερνᾷ τήν 'Ιταλία από τό τέλος του παγκοσμίου πολέμου. Στή Γαλλία από τό 1958 καί μετά κυβερνᾷ ή ίδια παράταξη. Στήν 'Ελλάδα ή άνοδος τής αντιπολίτευσης στή κυβέρνηση τό 1964 συνοδεύτηκε από τέτοιους κλυδωνισμούς, ώστε σύντομα μετά μόλις δύο χρόνια νά επανέλθει ή συντηρητική παράταξη στήν έξουσία, πού συμπληρώνει μέ έξαίρεση τή διετία 1963-1965 κοντά 26 χρόνια συνεχούς διακυβέρνησης.

'Αντιπολίτευση μέ τήν κλασσική έννοια του όρου δέν ύ-

-πάρχει πιά. Τό αντιπολιτευόμενο κόμμα αποτελεί αντιπαράταξη. 'Ενῷ στή θεωρία τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ἀρχή τῆς κοινοβουλευτικῆς λειτουργίας ἦταν ἡ ἀποκατάσταση μιᾶς κοινῆς πεποίθησης, ἀποτέλεσμα τῆς σύγκλισης τῶν ἀπόψεων μετά ἀπό συζήτηση, ἀρχή τῆς λειτουργίας τῆς Βουλῆς σήμερα εἶναι ἡ ἀντιπαλότητα, οἱ σταθεροί κομματικοί σχηματισμοί, ἡ διαφοροποίηση τῶν ἀπόψεων.. 'Η πολιτική πάλι μεταφέρθηκε ἔξω ἀπό τή Βουλή. 'Η ἀποκατάσταση μιᾶς κοινῆς πεποίθησης ἐπιδιώκεται ἀπό τά κόμματα ἐκτός Βουλῆς με τό νά μεταπεισθοῦν καί νά προσελκυσθοῦν οἱ φηγοφόροι ὥστε νά μπορέσουν νά ἀλλάξουν οἱ σταθερές πλειοψηφίες στή Βουλή.

'Αποτέλεσμα τῆς ἐξέλιξης εἶναι ἡ μετάθεση τοῦ κέντρου βάρους τῆς πολιτικῆς ἀπό τή Βουλή στήν ἐκτελεστική ἐξουσία. Οἱ ἀποφάσεις γιά τίς ἐπιδιωκτέες λύσεις παίρνονται ἔξω ἀπό τό κοινοβούλιο στά πλαίσια διαβουλεύσεων τῶν ὑπευθύνων ὑπουργῶν μέ τίς ὑπηρεσίες, τίς ὁμάδες συμφερόντων καί τούς πολιτικούς παράγοντες. Οἱ λύσεις ἔρχονται ἑτοιμες, καλὰ προετοιμασμένες στή Βουλή καί ἐπιδέχονται ἐλάχιστες τροποποιήσεις κι ἀπ'αὐτούς ἀκόμη τοὺς βουλευτές τῆς κυβερνητικῆς παράταξης. 'Η Βουλή ἔχει ὑποβαθμιστεῖ σέ ὄργανο γῆς τυπική ἐπικύρωση τῶν κυβερνητικῶν ἀποφάσεων.

'Η ἐξέλιξη αὕτη θέτει σέ κάθε ἀντιπολίτευση καί ἰδιαίτερα σέ μιᾶ δομική ἀντιπολίτευση σειρά ἀπό ἐρωτήματα. Ποιά πρέπει νά εἶναι ἡ στάση της ἀπέναντι στήν ὑποβάθμιση τῆς κοινοβουλευτικῆς διαδικασίας; 'Αρκεῖ ἡ κοινοβουλευτική διαδικασία νά προβάλλει τούς στόχους της καί νά πετύχει τούς σκοπούς της;

'Η ἀξία τῆς συμμετοχῆς τῆς ἀντιπολίτευσης στή κοινοβουλευτική διαδικασία εἶναι ἀναμφισβήτητη. 'Η ἀδυναμία νά ἐπηρεασθοῦν οἱ κυβερνητικές ἀποφάσεις δέ σημαίνει ὅτι ἡ παρουσία τῆς ἀντιπολίτευσης ἔχει τυπική μόνο ἀξία καί ἀποτελεῖ ἄλλοθι γιά τή δημοκρατικότητα τῆς κυβέρνησης. 'Η Βουλή εἶναι τό πιό σημαντικό ὄργανο γιά τή δημοκρατική διαμόρφωση τῆς κοινῆς γνώμης. Τό βῆμα τῆς Βουλῆς παρέχει στήν ἀντιπολίτευση τή δυνατότητα νά ἀναπτύσσει μέ τρόπο πού νά γίνεται ἀκουστός σέ ὅλη τή χώρα τόν ἀντίλογό της καί νά πληροφορεῖ τό κοινό γιά τά ποιά εἶναι τά προβλήματα του καί ποιά εἶναι ἡ λύση τους.

Ο Πρόεδρος του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Ανδρέας Παπανδρέου αξιοποίησε μέγιστα την επιτυχία της δυνατότητας αυτής μεταβάλλοντας τις συζητήσεις σε επίπεδο αρχηγών σε διαδικασία πανελλήνιας ενημέρωσης. Ο κύριος ρόλος της αντιπολίτευσης σήμερα δεν είναι να συμβάλει όπως τό θέλει τό θεωρητικό σχήμα στη διαμόρφωση μιᾶς κοινῆς πολιτικῆς τῶν κομμάτων στη Βουλὴ. Είναι να συντείνει μέ τη παρουσία καί τις τοποθετήσεις της στην πληροφόρηση καί τήν πολιτική συνειδητοποίηση τοῦ λαοῦ νά δημιουργεῖ τις προϋποθέσεις γιά ἕναν εὐρύτερο διάλογο μεταξύ τῶν πολιτῶν. Ο νέος αὐτός ρόλος της αντιπολίτευσης συνεπάγεται ὅτι θά πρέπει νά ἐξαντλεῖ ὅλα τά μέσα πού της παρέχει ὁ Κανονισμός της Βουλῆς ἔστω καί ἂν οἱ ἐνέργειές της ἀποδεικνύονται μάταιες γιατί ἡ κυβέρνηση δέν εἶναι διατεθειμένη οὔτε σέ λογοδοσία οὔτε σέ συζήτηση. Τρία κύρια μέσα παρέχει στην ἀντιπολίτευση ὁ Κανονισμός της Βουλῆς, τήν ὑποβολή τροπολογιῶν ἢ προσθηκῶν σέ σχέδια νόμου, τήν ἄσκηση τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου μέ ἀναφορές, ἐρωτήσεις καί ἐπερωτήσεις καί τέλος τήν ὑποστήριξη προτάσεων νόμου. Μέ τήν ὑποβολή τροπολογιῶν ἢ ἀντιπολίτευση ἔχει τή δυνατότητα νά μεταφέρει στή διάρκεια τῶν συζητήσεων γνώμες ὁμάδων πού δέν εἰσακούστηκαν ἀπό τή κυβερνητική παράταξη, μειοψηφιῶν πού παραβλέπονται, περιφερειῶν πού δέν ἐκπροσωποῦνται ικανοποιητικᾶ ἀπό κυβερνητικούς βουλευτές. Ἐρωτήσεις καί ἐπερωτήσεις εἶναι μέσα πού συντελοῦν στή συγκέντρωση στοιχείων, τήν ἔρευνα ὑποθέσεων, τήν ἐπισήμανση κακῶν. Μέ τις προτάσεις νόμου ἢ ἀντιπολίτευση προβάλλει τις δικές της ἀπόψεις γιά τήν διαμόρφωση τῶν θεσμῶν.

Ο Κανονισμός της Βουλῆς ἔχει διαμορφωθεῖ μέ τέτοιο τρόπο ὥστε νά περιορίζει τις δυνατότητες κριτικῆς καί ἐλέγχου πού παρέχουν τά μέσα αὐτά. Μιά ἐπερώτηση μπορεῖ νά συζητηθεῖ μετά ἀπό ἕνα χρόνο ἢ καί καθόλου. Οἱ προτάσεις νόμου της ἀντιπολίτευσης συζητοῦνται στήν καλύτερη δυνατή περίπτωση μόνο μιᾶ φορά τό μήνα. Ὅμως οἱ ἐσχεμμένες αὐτές δυσκολίες δείχνουν μόνο πόσο ἐνοχλητική εἶναι γιά τις κατεστημένες δυνάμεις ἡ λειτουργία της Βουλῆς ὡς τόπου προβολῆς ἀντιθέτων ἀπόψεων καί πληροφόρησης τοῦ κοινοῦ.

Ἡ δυνατή καί ἀναγκαία δραστηριότητα της ἀντιπολίτευσης

δέν πρέπει νά μᾶς παρασύρει νά παραβλέψουμε τό πρόβλημα πού παρουσιάζει ἡ συμμετοχή της στή Βουλή. Ἡ ἀπρόσκοπη λειτουργία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος προϋποθέτει τήν ὅσο τό δυνατόν πλατύ-τερη ἀποδοχή τῶν ἀρχῶν καί στόχων του ἀπό τούς πολίτες. Ὅσο μεγαλύτερη ἡ συναίνεση τόσο περισσότερες οἱ δυνατότητες τῆς διοί-κησης νά ἐκτελέσει χωρίς ἀμφισβήτηση τίς ὁδηγίες καί κατευ-θύνσεις πού προέρχονται ἀπό τό οἰκονομικό σύστημα. Ἡ συναίνεση ἀποτελεῖ γιά τό πολιτικό σύστημα τήν νομιμοποίησή του. Τοῦ παρέ-χει τό δικαίωμα καί τήν ἐντολή νά ἐκφράζει καί νά ἐνεργεῖ γιά λογαριασμό τῶν πολιτῶν. Ἡ συναίνεση ἐξασφαλίζεται μέ πολλές διαδικασίες. Τέτοιες εἶναι οἱ ἐκλογές, ἡ λειτουργία τῆς Βουλῆς, ἡ δημιουργία ὀργανισμῶν πού σκοπό ἔχουν νά φιλτράρουν καί νά ἐ-λέγχουν δυσἀρέσκειες καί ἀντιθέσεις (παράδειγμα τό Συμβούλιο Κοινωνικῆς καί Οἰκονομικῆς Πολιτικῆς), ὁ κυβερνητικός ἔλεγχος συνδικαλιστικῶν καί συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων. Ἰσχυρό ὄπλο εἶναι ἐπίσης ἡ προπαγανδιστική χρησιμοποίηση τῶν μαζικῶν μέσων ἐνημέρωσης καί ἡ μονόπλευρη ἰδεολογική διαπαιδαγώγηση μέ τή βοήθεια τόσο τῶν σχολείων ὅσο καί τῆς κατευθυνόμενης πολιτιστικῆς δραστηριότητος. Ἰδεολογικά μέσα γιά τή δημιουργία συναίνεσης εἶναι ἡ στροφή τῆς κοινῆς γνώμης σέ μή πολιτικές δραστηριότητες, ἡ κατοχύρωση μέσα ἀπό τυπικοδημοκρατικές διαδικασίες τῶν κοινωνι-κῶν ἀνισοτήτων (πολιτική ἰσότητα τῶν οἰκονομικά καί κοινωνικά ἀνίσων πολιτῶν) καί ἡ συγκάλυψη τῶν ἀντινομιῶν τῆς κοινωνίας. Πολλοί ἄνθρωποι δέν ἀντιλαμβάνονται βασικά προβλήματα. Τό γεγονός ὅτι ἡ κοινωνικοποιημένη στή λειτουργία της παραγωγή ἐργάζεται πρὸς ὄφελος ἰδιωτικῶν συμφερόντων περνᾷ γιά τούς πολλούς ἀκόμη ἀπαρατήρητο.

Φθίνουσα συναίνεση ὁδηγεῖ σέ κρίση τοῦ πολιτικοῦ συστή-ματος, σέ κρίση νομιμοποίησής του. Φθίνουσα συναίνεση δημιουργεῖ δυσκολίες στό σύστημα νά ἐπιβάλλει τίς ἀπόφεις του, νά καθοδηγή-σει καί νά ἐφαρμόσει τίς οἰκονομικές ἐπιταγές τῶν φορέων του. Ἡ ἀμφισβήτησή του ὁδηγεῖ σέ ἀναποτελεσματικότητά του. Οἱ πολίτες ἀρνοῦνται νά συμμορφωθοῦν μέ ἐθνικές ὑποχωρήσεις ἢ οἰκονομική πολιτική λιτότητας. Ἡ ὕπαρξη δομικῆς ἀντίπολίτευσης μέ ἰσχυρή μάλιστα ἐκπροσώπηση στή Βουλή ἀποτελεῖ ἐνδειξη αὐξανομένης κρί-σης νομιμοποίησης, ἐνδειξη κινδύνων γιά τήν ὕπαρξη τοῦ συστήμα-τος. Εἶναι λογικό μέ τήν αὐξηση τῆς ἀπήχησης τῆς δομικῆς ἀντιπο-

-λίτευσης οί υπεύθυνοι για τή λειτουργία τοῦ συστήματος νά ἐπιδιώξουν νά τήν ἐντάξουν στίς νομιμοποιημένες διαδικασίες του για νά ὑπερνικήσουν τήν κρίση. Ἡ παρουσία τῆς δομικῆς ἀντιπολίτευσης στή Βουλή μπορεῖ νά συντείνει παρὰ τήν ἀντίθεσή της στή κυβέρνηση στήν ἐνίσχυση τοῦ συστήματος. Ἕνας γάλλος συντηρητικός πολιτικός εἶχε κι ὅλας διαπιστώσει τόν περασμένο αἰώνα: "Ἡ ἀντιπολίτευση ὑποστηρίζει τήν ἴδια τήν ἐξουσία, τήν ὁποία μάχεται, μέ τό νά ἀντιτίθεται σ'αὐτήν".

Ἡ διαπίστωση τούτη ἔχει ἀμφισβητηθεῖ μέ τό ἐπιχείρημα, ὅτι ἡ ἄντιπολίτευση ὑποστηρίζει πάντως στή Βουλή ἀπόψεις ἀντίθετες μέ ἐκεῖνες τῆς κυβέρνησης. Ἡ κοινοβουλευτική διαδικασία, ὅπως κάθε διαδικασία στήν ὁποία ἐντάσσονται φορεῖς ἀντιτιθεμένων ἀπόψεων, δέν εἶναι ἀπλή τυπική διαδικασία χωρίς οὐσιαστική ἐπίπτωση. Ἡ ἴδια ἡ διαδικασία συντείνει ὥστε νά ἐπιλέγονται ἀπό τίς πολλές ἀπόψεις, μερικές νά δημιουργοῦνται προηγούμενα για τό εὖρος τῆς συζήτησης, νά προκαθορίζεται τό οὐσιαστικό ἀποτελεσμά της. Οἱ διαδικαστικοί κανόνες παρέχουν σέ ὁρισμένες ἀπόψεις μεγαλύτερες δυνατότητες προβολῆς, σέ ὁρισμένα συμφέροντα μεγαλύτερη βαρύτητα, σέ ὁρισμένες ομάδες δυνατότητες ἐπιβολῆς καί ἄσκησης τῆς ἐξουσίας τους. Ἡ δομική ἀντιπολίτευση εἶναι ὑποχρεωμένη νά ἀποδεχθεῖ τίς διαδικασίες τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἀφοῦ μόνον μέσα ἀπό αὐτές μπορεῖ νά ἐπιτύχει τήν ἀλλαγὴ του. Ἔτσι ὅμως ὑποτάσσεται στίς δεσμεύσεις τῆς διαδικασίας. Δημιουργεῖ περιορισμούς στή δράση της καί κινδύνους για τήν ἐπιτυχία της. Θά ἀναφέρουμε μερικά παραδείγματα.

Τό γεγονός ότι ή αντιπολίτευση είναι εκείνη που μπορεί νά προβάλλει πιο αποφασιστικά καί μέ τίς μεγαλύτερες δυνατότητες άπήχησης τίς άπόψεις ομάδων, στρωμάτων καί προσώπων τών όπάων τά συμφέροντα θίγονται ή παραβλέπονται άπό τή κυβέρνηση όδηγοῦν πολλούς ένδιαφερόμενους νά στρέφονται σ'αυτήν. Θέλουν νά έπηρεάσουν τή στάση της ώστε νά έμφανιστεῖ έκφραστής τών άπόψεών τους. "Όσο μεγαλύτερη είναι ή πιθανότητα ή αντιπολίτευση νά άσκήσει κυβερνητικές έξουσίες τόσο μεγαλύτερη ή έλξη της καί αντίστοιχα ή πίεση που άσκειται σ'αυτήν. 'Υφίσταται προσπάθειες έπηρεασμοῦ άπό όλους που πιστεύουν ότι πρέπει νά διασφαλίσουν μέ τή συμπράτάσή της ή τήν άνοχή της τά συμφέροντά τους. 'Η αντιπολίτευση άν καί δέν συμμετέχει στήν άσκηση έξουσίας καί δέν έπηρεάζει τήν διανομή τών παροχών του κρατικού μηχανισμού διατρέχει τόν κίνδυνο νά έμπλακεῖ στή διαδικασία έκτίμησης, κριτικής, έλέγχου καί αναμόρφωσης του καπιταλιστικού συστήματος.

Σέ κοινωνίες μέ άνεπτυγμένες συνδικαλιστικές οργανώσεις, οί αντιπαραθέσεις καί συζητήσεις πού πραγματοποιοῦνται μέσα στίς οργανώσεις αλλά καί μεταξύ τών οργανώσεων συμβάλουν ώστε νά προωθοῦνται πρός τά κόμματα κατά κύριο λόγο αίτήματα ένταγμένα σέ ένα γενικό πλαίσιο διεκδικήσεων. Στήν Ελλάδα όπου τά συνδικάτα καί οί συνεταιρισμοί είναι όργανα έφαρμογής κυβερνητικής πολιτικής, όπου οί έπιστημονικοί σύλλογοι, σωματεία καί ομάδες συμφερόντων δέν είναι ένταγμένα σέ ένα διαρθρωμένο μαζικό κίνημα μέ τό ίδιο πλαίσιο στόχων δέν υπάρχει ό διάλογος, που διευκολύνει τό πολιτικό κόμμα νά σταθμίσει τά διάφορα αίτήματα. Τά αίτήματα προβάλλονται πρός τήν άξιωματική αντιπολίτευση άμεσα, πιεστικά, χωρίς θεώρηση εάν έντάσσονται ή όχι στίς επιδιώξεις της. Διαγράφεται έτσι έντονα ό κίνδυνος ή αντιπολίτευση νά γίνει διαμετακομιστής κάθε δυνατής επιθυμίας, υπερασπιστής άπόψεων που δέν έχουν άλλη έκφραση. Μιά τέτοια πορεία μπορεί νά έχει καθοριστική επίδραση στό χαρακτήρα της δομικής αντιπολίτευσης. 'Η προοπτική άλλαγής του συστήματος συγκαλύπτεται καί χάνεται πίσω άπό τό παραπέτασμα τών πολλών ειδικών καί επί μέρους λύσεων τίς όποτες υπεράσπισε κατά καιρούς.

Στήν τέτοια εξέλιξη, τόν έκτροχιασμό άπό τή κύρια κατεύθυνση, μπορεί νά συμβάλει αποφασιστικά καί ή κυβέρνηση. Μέ τό

ἀποδεχτεῖ τή συζήτηση ἢ ἔστω καί τήν ἱκανοποίηση τοῦ ἑνός ἢ τοῦ ἄλλου μικροαιτήματος μπορεῖ νά σπρώξει τήν ἀντιπολίτευση πρὸς τή μικροσυναλλαγή, νά δημιουργήσει δεσμεύσεις καί γιά τή πολιτική της.

Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. γιά νά ἀντιμετωπίσει μιά τέτοια ἐξέλιξη ἔχει δημιουργήσει σειρά ἀπὸ ὄργανα καί ἐπιτροπές. Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἀνά-
λυσης καί Προγραμματισμοῦ, ἡ Ὑπηρεσία Μελέτης καί Τεκμηρίωσης
τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ὁμάδας, οἱ Κοινοβουλευτικοὶ Τομεῖς Ἑργα-
σίας σκοπὸ ἔχουν νά ἐπιλέγουν καί νά ἐντάσσουν τὰ διάφορα αἰτή-
ματα στὶς κατευθυντήριες γραμμές τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς του.
Τό Κίνημα ἐπεξεργάζεται συστηματικὰ τὸ γενικώτερο σκεπτικὸ, ποῦ
τοῦ ἐπιτρέπει τήν πολιτικὴ ἀξιολόγηση ἀπόρριψη ἢ ἀποδοχή τῶν δια-
φόρων αἰτημάτων.

Οἱ ἀπόψεις γιά τὸ τί εἶναι ὀρθή ἀντιπολίτευση ἐπηρεά-
ζονται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τήν πείρα προηγουμένων χρόνων. Ὁ
τρόπος ἄσκησης τῆς ἀντιπολίτευσης κρίνεται ἀκόμη σήμερα μὲ τίς
παραστάσεις, ποῦ δημιούργησαν οἱ ἀντιθέσεις τῆς Δεξιᾶς καί τῆς
Ἑνώσεως Κέντρου, ἢ τῶν Λαϊκῶν καί τῶν Φιλελευθέρων. Ἡ πολιτικὴ
ἀντιπαράθεση εἶναι γιά πολλοὺς τότε μόνον πραγματικὴ διαμάχη
ὅταν εἶναι προσωπικὴ (ἀντίθεση ἀρχηγῶν) ἢ ἀφορᾷ θέματα ἐντιμό-
τητας στὴ δημόσια διαχείριση (σκάνδαλα) ἢ ἐντάσσεται στὰ παραδο-
σιακὰ θέματα ἀντίθεσης συντηρητικῶν καί δημοκρατικῶν (π.χ. τὸ
παρακράτος). Ἡ ἄποψη τούτη συντείνει ὥστε, πολλές φορές ἡ διαμά-
χη στὴ Βουλὴ νά στρέφεται πρὸς παραδοσιακὲς κατευθύνσεις ἀντὶ
νά τονίζει τίς θεμελιώδεις διαφορές. Στρέφεται πρὸς τὰ σκάνδαλα
στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἐνεργειακοῦ προγράμματος καί ὅχι στὸ ἐνεργεια-
κὸ πρόγραμμα αὐτὸ καθ'ἑαυτό. Δίνει μεγαλύτερη σημασία στὴ λει-
τουργία ἑνὸς προσώπου (π.χ. τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τοῦ Συντονισμοῦ)
παρά στὴν πολιτικὴ ποῦ ἐκφράζει. Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. ἔχει ἐπιδιώξει μὲ
ὑποβολὴ προτάσεων νόμου (π.χ. γιὰ τὰ Α.Ε.Ι.) καί κυρίως ἐπερωτή-
σεις νά ἰσορροπήσει σωστά τήν κοινοβουλευτικὴ διαμάχη καί νά
στρέφει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ καί πρὸς τὰ βασικὰ προβλήματα.

Τήν δομικὴ ἀντιπολίτευση σπρώχνει σὲ μιά πλεονεκτικὴ σύμφωνη μὲ
τὰ παραδοσιακὰ πρότυπα, συμπεριφορὰ καί ἡ διαδεδομένη ἄποψη γιά
τὴ λειτουργία τοῦ βουλευτῆ. Ὁ ψηφοφόρος περιμένει ἀπὸ τὸ βου-
λευτῆ, ἰδιαίτερα στὴν ἐπαρχία, ἐξυπηρετήσεις στὰ θέματα τῆς κα-
θημερινῆς ζωῆς του. Δὲν μπορεῖ νά κατανοήσει γιὰτί ὁ βουλευτῆς

του ΠΑ.ΣΟ.Κ. δέν πρέπει νά ἐργάζεται μέ τόν ἴδιο τρόπο πού ἐργαζόταν προηγούμενα ὁ βουλευτής τῆς Ε.Κ. ἡ ἐργάζεται σήμερα ὁ βουλευτής τῆς συμπολίτευσης, Γι'αὐτό ὅταν τόν ἐπισκεφθεῖ ὁ βουλευτής θά συζητήσει μαζί του καί γενικά θέματα ἀλλά καί προσωπικά. θά ζητήσει βοήθεια. Ὁ ψηφοφόρος περιμένει ἀπό τό βουλευτή νά προβάλλει τά αἰτήματά του καί τά αἰτήματα τοῦ τόπου του καί δέν ἐξετάζει ἐάν αὐτά ἐντάσσονται στό γενικώτερο πρόγραμμα τοῦ κόμματος. Ὁ βουλευτής ἀντιμέτωπος μέ τίς ἐπιθυμίες τῶν ψηφοφόρων του, ἐξαρτώμενος ἀπό τούς σταυρούς τους αἰσθάνεται ἀναγκασμένος νά ἀκολουθήσει παραδοσιακές μορφές προβλῆς καί νά συντηρήσει τήν ὁποιαδήποτε προσωπική πολιτική πελατεία δημιουργεῖται ἀπό τά πράγματα. Πρέπει νά στείλει ἀντίγραφα τῶν ἀγορεύσεων του στούς ψηφοφόρους, νά ἐπισκεφτεῖ τό νομάρχη καί τίς δημόσιες ὑπηρεσίες, νά συμφάει μέ τίς ἀστυνομικές καί ἐκκλησιαστικές ἀρχές. Πρέπει νά παρακαλέσει γιά ν' ἀποφευχθοῦν ὀδικίες, νά ἐξετασθοῦν ἄδικες περιπτώσεις, νά βρεθεῖ διέξοδος σέ προβλήματα ἐνός ἀτόμου ἡ ἐνός χωριοῦ πού μένουν ἀπό καιρό ἄλυτα. Ἡ ἀναγκά ἀπό τήν πολιτική πρακτική συναλλαγῇ δυσκολεύεται βέβαια ὅταν ὁ βουλευτής ἐκφράζει συνεχῶς τή ριζική ἀντίθεση τῆς παράταξής του πρός τήν ὑπάρχουσα κατάσταση. Ὁ βουλευτής ἀποφεύγει τό ρόλο εἰσαγγελέα πού τοῦ ἐπιβάλλει ἡ πολιτική του τοποθέτηση.

Ἡ δομική ἀξιοματική ἀντιπολίτευση διατρέχει ἔτσι τόν κίνδυνο νά χάσει τήν ἔντονη ἰδιαιτερότητά της νά ἀκολουθήσει στάση πού δημιουργεῖ τήν ἐντύπωση τῆς προσαρμογῆς.

Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. γιά ν' ἀντιμετωπίσει τή κατάσταση αὐτή ἔχει δώσει ἰδιαίτερη σημασία στή στενή συνεργασία τῶν νομαρχιακῶν ὁργανώσεών του μέ τούς βουλευτές του, τήν κοινῇ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων καί τήν ἀνάληψη ὀρισμένων λειτουργιῶν τοῦ βουλευτῆ ἀπό τίς ὁργανώσεις.

Τό πολιτικό καί οἰκονομικό σύστημα τελειοποιεῖται διορισῶς μέ νέα θεσμικά, ἰδεολογικά καί νομιμοτεχνικά μέσα καθοδήγησης, ὥστε νά ξεπερνοῦνται οἱ ἀναφυόμενες ἀντιθέσεις νά πορέχονται στό κατεστημένο τά μέσα νά ἐπεμβαίνει ὀποτελεσματικά στίς κοινωνικές καί πολιτικές διαμάχες καί νά τίς ἐπιλύει πρός ὄφελός του.

Οἱ κυβερνητικές ἐνέργειες παρουσιάζουν γιά τή δομική

άντιπολίτευση δύο πλευρές. 'Η άντιπολίτευση δέ μπορεί ν'άρνη-
θεϊ τήν ανάγκη τό κοινωνικά ξεπερασμένο θεσμικό πλαίσιο νά
προσαρμοσθεϊ στίς εξελίξεις τής έποχής. 'Η άντίθεση στή προσπά-
θεια τοῦ έκσυγχρονισμοῦ θά τήν έφερνε άντιμέτωπη μέ τίς ίδιες τίς
δυνάμεις πού τήν ύποστηρίζουν άκριβώς γιατί τίς καταπιέζουν καί
τίς περιορίζουν οί ύπάρχοντες θεσμοί. 'Ο έκσυγχρονισμός όμως
παρέχει στή κυβέρνηση πρόσθετα μέσα νά περιορίσει τή δραστηριό-
τητάς τής άντιπολίτευσης καί νά τής δημιουργήσει εμπόδια στήν
ανάπτυξή της. Για ν'άντιμετωπίσει αυτό τό δίλημμα ή άντιπολίτευ-
ση εΐναι ύποχρεωμένη νά έκπονεϊ καί νά προβάλλει τίς δικές της
λύσεις. Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. παρουσίασε π.χ τό δικό του νόμο-πλαίσιο
γιά τά πανεπιστήμια. Μέ τό τρόπο αυτό μπορεί νά δώσει στή κοινή
γνώμη τήν όρθή προοπτική τοῦ προβλήματος καί τά μέσα γιά τήν
έκτίμηση τών κυβερνητικῶν λύσεων.

'Η κυβέρνηση χρησιμοποιεϊ πολλές φορές σκόπιμα τά ίδια
έπιχειρήματα μέ τήν άντιπολίτευση γιά νά δικαιολογήσει έέργειές
της. "Όταν εΐναι φανερό ότι ή κυβέρνηση έπιδιώκει νά έκμεταλ-
λευτεϊ μιá σωστή θέση γιά νά ενισχυθεϊ ή ίδια καί νά χτυπήσει
μεθαύριο άκόμη πιό άποτελεσματικά τήν άντιπολίτευση, ή άντιπολί-
τευση θά άπαντήσει στό κυβερνητικό έλιγμό μέ άντίστοιχο έλιγμό.
Σκοπός της εΐπρέπει νά εΐναι ή ενίσχυση τής συνολικής πολιτικής
της θέσης καί όχι ή πρόσκαιρη άποδοχή τών άπόφεών της. Θά έθε-
λοτυφλοῦσε άν άδιαφοροῦσε γιά τίς συγκεκριμένες συνέπειες τής κά-
θε κίνησης τής κυβέρνησης. 'Ελιγμοί πού άπαντῶνται μέ έλιγμούς
δημιουργοῦν τήν έντύπωση συναλλαγής. Δημιουργοῦν έπίσης τήν
έντύπωση- ιδιαίτερα στήν περίπτωση τοῦ έκλογικοῦ νόμου- ότι κυ-
βέρνηση καί άντιπολίτευση άποτελοῦν πολιτικό όλίγοπάλιο, ότι
τείνουν νά μή χειροτερεύσουν ό ένας τή θέση τοῦ άλλου άπέναντι
σέ τρίτους καί άλληλοβοηθοῦνται στήν επικυριαρχία τών άντιστοι-
χων πολιτικῶν τους χώρων. Τό πολιτικό σύστημα βασίζεται στόν
άνταγωνισμό. Μέ τό νά άπονέμει έξουσία σέ όσους πετυχαίνουν πα-
ροτρύνει όμως τούς συμμετέχοντες νά άρουν τίς προϋποθέσεις τοῦ
άνταγωνισμοῦ. 'Η δομική άντιπολίτευση ύποχρεωμένη νά συνεργάζε-
ται στή λειτουργία τοῦ συστήματος βρίσκειται μόνιμα έκτεθειμένη
στή μομφή ότι ήγεμονεύει καί καταπιέζει τίς ασθενέστερες παρατά-
ξεις τοῦ άντιπολιτευτικοῦ χώρου.

Τά υπόλοιπα κόμματα τής άντιπολίτευσης έχουν πράγματι

Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. ἔχει ἐπιδιώξει νά βελτιώσει τή θέση τῆς ἀντιπολίτευσης συνολικά μέ τό νά συνεργαστεῖ ἐπανελημμένα σέ εἰδικούς τομεῖς, ὅπως ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση ἢ τό συνδικαλιστικό μέ τά ἄλλα κόμματα. Ἡ συνεργασία πάνω σέ ἐξειδικευμένα προγράμματα καί γιά τήν ἀντιμετώπιση εἰδικῶν θεμάτων βοηθάει καί νά ἀντιμετωπισθεῖ ἡ προσπάθεια τῆς κυβέρνησης καί νά τονισθοῦν οἱ ἰδιαιτερότητες τοῦ κάθε σχηματισμοῦ ὥστε νά μήν ἐμφανίζεται ἡ πολιτική διαμάχη ὡς διαμάχη ἐλιγμῶν γύρω ἀπό γενικόλογα προγράμματα.

Ἡ πρόσφατη διένεξη μεταξύ τῆς κυβέρνησης καί τοῦ ΠΑΣΟΚ γύρω ἀπό τήν ἐνημέρωση γιά τό περιεχόμενο τῶν φακέλλων τοῦ ἐθνικοῦ θέματος δείχνει μιᾶ ἄλλη ὄψη τῶν περιορισμῶν τῆς ἀντιπολίτευσης. Ἡ ἀντιπολίτευση γιά ν' ἀσκήσει ὑπεύθυνα καί πειστικά τήν πολιτική της χρειάζεται συνεχῶς στοιχεῖα γιά κατατοπισμό της στή τρέχοντα προβλήματα. Πολλά ἀπό τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι προσιτά στό εὐρύ κοινό καί ἐναπόκειται στήν ὀργανωτική ἱκανότητα τοῦ κάθε κόμματος νά τά συγκεντρώσει. Πολλά ὅμως - πολύ σημαντικά- εἴτε δέν δημοσιεύονται σκόπιμα ἀπό τήν κυβέρνηση εἴτε δέν εἶναι δημοσιεύσιμα (π.χ. στοιχεῖα γιά τήν ἀμυντική ἱκανότητα τῆς χώρας ἢ τή κατάσταση τῶν ἐνόπλων δυνάμεων συνοριακῶν χωρῶν). Ἡ κυβέρνηση, πού διαθέτει τά στοιχεῖα αὐτά, εἶναι σέ θέση νά καθορίσει τήν τακτική της, σέ τρόπο ὥστε νά αἰφνιδιάσει τήν ἀντιπολίτευση νά τήν ἐκθέσει ὡς ἀνέτοιμη ἢ μή κατατοπισμένη.

Ἡ κυβέρνηση θά παράσχει τήν πληροφόρηση πού χρειάζεται ἡ ἀντιπολίτευση εἴτε ὅταν ἔχει διασφαλίσει ὅτι ἡ ἀντιπολίτευση δέν θά μπορέσει νά μήν ἐκμεταλλευτεῖ εἴτε ὅταν ἐπιδιώκει νά δημιουργήσει συνυπευθυνότητα, νά δεσμεύσει τήν ἀντιπολίτευση στίς γραμμές της. Ἡ ἀντιπολίτευση ἀντιμέτωπη μέ τήν πρόθεση τῆς κυβέρνησης νά τήν πληροφορήσει ἔχει ὑποχρέωση ἀπέναντι στό λαό νά συλλέξει τά στοιχεῖα πού εἶναι ἀπαραίτητα γιά τήν υπεράσπιση τῶν συμφερόντων του. Κινεῖται ἔτσι ἀνάμεσα στή Σκύλλα νά ἐκτεθεῖ ἂν δέν ἐπιτελέσει τό καθήκον της καί στή Χάρυβδη νά ἐκτεθεῖ ἐφ' ὅσον πληροφορηθεῖ. Πρέπει γι' αὐτό κάθε φορά νά σταθμίσει τό κέρδος καί τή ζημιά ἀπό τήν τυχόν ἐνημέρωση. Μπορεῖ μιᾶ φορά νά κρίνει ὅτι ἡ ἐνημέρωση εἶναι σκόπιμη γιατί θά ἀποφέρει τά ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιά μιᾶ καλύτερη χάραξη πολιτικῆς καί τήν ἄλλη ὅτι ἡ ἐνημέρωση εἶναι περιττή γιατί ὁ σκοπός της περιορίζεται στή δέσμευσή της.

Ἀνάλογα προβλήματα θέτει ἡ συμμετοχή τῆς ἀντιπολίτευσης

σέ έπιτροπές, συμβούλια, αντιπροσωπεΐες τής Βουλής ή άλλης μορφής όργανα κοινής διαβούλευσης μέ τή κυβέρνηση. 'Η συμμετοχή στίς έπιτροπές εξασφαλίζει πληροφόρηση. Παρέχει καί ένα βήμα από τό όποΐο ή αντιπολίτευση μπορεί νά προβάλει τίς απόψεις της καί νά αναπτύξει διάλογο μέ συνομιλητές μέ τούς όποιους δέν έχει άλλοιως συχνή έπαφή (π.χ. τούς εκπροσώπους τών "παραγωγικών τάξεων"). "Όμως δημιουργεί τήν έντύπωση ότι ή αντιπολίτευση αποδέχεται τό πλαίσιο λειτουργίας τής έπιτροπής, βρίσκειται σέ συνεννόηση μέ τήν κυβέρνηση καί συμβάλλει σέ διαμόρφωση μιᾶς κοινής πολιτικής.

'Η άρνηση τής αντιπολίτευσης νά συμμετάσχει μπορεί αντί-θετα νά θεωρηθεί άδικαιολόγητη. Παράδειγμα άποτελεί ή συμμετοχή τοῦ ΠΑ.ΣΟ.Κ. στή Μικτή Κοινοβουλευτική 'Επιτροπή 'Ελλάδας-ΕΟΚ. 'Η παρουσία τών εκπροσώπων του χρησιμοποιήθηκε ως έπιχείρημα κάποιας συμβιβαστικής θέσης άπέναντι στήν ΕΟΚ. 'Η άποχώρηση τους θεωρήθηκε από τόν κυβερνητικό τύπο ως άπόδειξη άνεδαφικής πολιτικής. 'Η σημερινή παρουσία του μέ έναν παρατηρητή εξασφαλίζει τήν άναγκαία πληροφόρηση καί προλαβαίνει θελημένες παρερμηνείες γιά τή συμμετοχή του.

'Η άλλαγή στό τρόπο δράσης τοῦ κράτους καί τή μορφή του έχουν καταστήσει έπίκεντρο τής νομοθετικής έξουσίας τήν κυβέρνηση καί τόν καθοδηγούμενο από αύτήν διοικητικό μηχανισμό. "Άλλοτε οί νόμοι ήσαν γενικοί καί άφορούσαν τό σύνολο τών πολιτῶν. Σήμερα οί νόμοι πού ρυθμίζουν είδικά προβλήματα, θέματα μιᾶς περιοχής, μιᾶς ομάδας πολιτῶν ή μιᾶς έπιχείρησης, άποτελοῦν τόν κανόνα. "Άλλοτε οί νόμοι περιείχαν τό σύνολο μιᾶς ρύθμισης, ήσαν ολοκληρωμένα κείμενα. Σήμερα όλο καί περισσότερα νομοθετικά κείμενα άποτελοῦν μόνο πλαίσια. 'Εξουσιοδοτήσεις πρός τήν κυβέρνηση γιά τήν έκδοση διαταγμάτων μεταθέτουν τήν πρωτοβουλία στή διοίκηση. Τό Σύνταγμα τοῦ 1975 προέβλεψε μάλιστα τή δυνατότητα τής έκδοσης κανονιστικών διαταγμάτων αλλά καί πράξεων νομοθετικοῦ περιεχομένου από τόν Πρόεδρο τής Δημοκρατίας, δηλαδή ούσιαστικά από τήν κυβέρνηση. 'Η κυβέρνηση καί ή διοίκηση αποκτοῦν έτσι όλο καί περισσότερες έξουσίες σέ σύγκριση μέ τό κοινοβούλιο. Οί κυβερνητικοί βουλευτές εκπληρώνουν μόνο ρόλο συνηγόρου στή διαδικασία έπικύρωσης στή Βουλή.

Τά πράγματα είναι διαφορετικά στήν 'Αντιπολίτευση. 'Η πλη-

-ροφόρηση για τις κινήσεις της κυβέρνησης της παρέχεται στη Βουλή κύρια μέ τα νομοσχέδια που αποκαλύπτουν τα κέντρα βάρους της κυβερνητικής πολιτικής. Η αντιπολίτευση δε διαθέτει και δε θα μπορούσε να διαθέτει τις ίδιες πολυπληθείς, καταρτισμένες και ένημερες υπηρεσίες όπως η κυβέρνηση. Απέναντι στο διοικητικό μηχανισμό ή αντιπολίτευση αντιπαραθέτει ένα πλέγμα συμβούλων και όλιγων επαγγελματικών στελεχών. Το πλέγμα αυτό, επειδή ο ρυθμός κατάθεσης των νομοσχεδίων, συζήτησης και ψήφισης είναι ταχύτατος, είναι στενά συνδεδεμένο με τη κοινοβουλευτική ομάδα. Κατά κανόνα δεν υφίσταται ο καιρός ή αντιπολίτευση να στέλνει τα νομοσχέδια σε ιδιαίτερες υπηρεσίες, να περιμένει την επεξεργασία τους και να λειτουργεί και αυτή ως υπερασπιστής μιας άποψης, που διαμορφώθηκε από ένα εξωκοινοβουλευτικό μηχανισμό. Ο βουλευτής που θα αντιπαρατεθεί στη κυβέρνηση είναι πολύ πιο άμεσα υπεύθυνος από τον αντίστοιχο κυβερνητικό βουλευτή για την παρουσίαση της θέσης της παράταξής του. Η συνέπεια είναι ότι ενώ η κυβερνητική κοινοβουλευτική ομάδα ελάχιστο ρόλο παίζει σαν όργανο διαμόρφωσης και χάραξης πολιτικής, η κοινοβουλευτική ομάδα της αντιπολίτευσης αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα είτε αυτό προβλέπεται από τις καταστατικές διαδικασίες είτε όχι.

Η τέτοια εξέλιξη εκεί όπου ο τρόπος λειτουργίας του αντιπολιτευομένου κομματικού σχηματισμού δεν είναι διαμορφωμένος ή όπου υπάρχουν αντιτιθέμενες τάσεις με επίκεντρα αντίστοιχα τη κοινοβουλευτική ομάδα και τη κομματική οργάνωση μπορεί να οδηγήσει σε αντίθεση ανάμεσα στους κοινοβουλευτικούς και τους εξωκοινοβουλευτικούς. Στο αγγλικό εργατικό κόμμα είχαν επισημάνει πολλά από τα μέλη του ότι "ο κοινοβουλευτικός σοσιαλισμός" ήταν διαφορετικός από τον σοσιαλισμό όπως τον πρόσβευε το κόμμα. Το ΠΑ.ΣΟ.Κ. έχει κατορθώσει να πειθαρχήσει αποτελεσματικά τις όποιεςδήποτε διαφορές λόγω πολιτικής προέλευσης, αντιλήψεων ή ηλικίας ανάμεσα σε βουλευτές και εξωκοινοβουλευτικά στελέχη.

Η συζήτηση για την αντίθεση κοινοβουλευτικών και εξωκοινοβουλευτικών καλλιεργείται όμως σκόπιμα από τον κυβερνητικό τύπο. Για τη συντηρητική παράταξη είναι φανερό ότι πρέπει να ενισχύσει το ρόλο εκείνων των οργάνων του αντιπάλου που βρίσκονται κάτω από έντονότερη πίεση του συστήματος, είναι εμπλεγμένα στους περιορισμούς και τις αναγκαιότητες του και να εξασθενίσει από

τό ρόλο ἐκείνων πού γιατί πιό ἐλεύθερα μποροῦν πιό ἀποτελεσματικά καί ἀνενδοίαστα νά στραφοῦν ἐναντίον της. Προβάλλει τὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι οἱ βουλευτές εἶναι ὑπόλογοι στούς ψηφοφόρους καί ὅχι στό κόμμα, ὅτι τό Σύνταγμα ἀναγνωρίζει τή Βουλὴ καί ἔτσι ἔμμεσα τοὺς βουλευτές καί πάντως ὅχι τὰ κομματικά ὄργανα σάν ὑπεύθυνα γιά τή λειτουργία τοῦ πολιτεύματος, ὅτι ὁποιαδήποτε μείωση τοῦ ρόλου τῆς κοινοβουλευτικῆς ομάδας ἀποτελεῖ καί μείωση τῆς Βουλῆς. Οἱ ἰδεολόγοι τῆς Δεξιᾶς ἀποσιωποῦν ὅτι οἱ βουλευτές ὀφείλουν τήν ἐκλογή τους στήν παράταξη τους καί ὅτι ὁ βουλευτής τῆς συντηρητικῆς παράταξης δέν ἔχει ἀπέναντι οὔτε κυβέρνηση καί τό διοικητικό μηχανισμό τίς ἐλευθερίες ἐκεῖνες πού διεκδικοῦν γιά τοὺς ἀντιπολιτευόμενους.

Γιά νά ἀντιμετωπίσει τίς προσπάθειες τῆς Δεξιᾶς ἡ δομικὴ ἀντιπολίτευση πρέπει νά στρέφει τήν προσοχή της σέ δύο σημεῖα. Πρέπει νά τηρήσει μέ προσήλωση τίς καταστατικές διαδικασίες καί νά ἐνισχύσει τὰ ὄργανα, ἐκεῖνα, πού σύμφωνα μέ τό καταστατικό ἀποτελοῦν καί τὰ ἀποφασιστικά ὄργανά της. Πρέπει ἐπίσης νά μὴ περιορισθεῖ σέ μιὰ μονόπλευρα κοινοβουλευτικὴ πολιτικὴ δραστηριότητα ἀλλὰ νά προωθήσει καί νά ἐνισχύσει τίς ἐξωκοινοβουλευτικές μορφές δράσης.

Οἱ ἐξωκοινοβουλευτικοὶ ἀγῶνες εἶναι γιά τή κυβέρνηση κατ'ἀρχὴν ἀνεπίτρεκτοι. Ἰσχυρίζεται ἡ κυβέρνηση ὅτι ἐφ'ὅσον ἡ πολιτικὴ τῆς χώρας ἀποφασίζεται μέ διάλογο στή Βουλὴ ὁποιαδήποτε προσπάθεια ἐπηρεασμοῦ τῆς πολιτικῆς ἐξέλιξης μέ ἐξωκοινοβουλευτικές δραστηριότητες ὁδηγεῖ σέ μείωση τοῦ κύρους τῆς Βουλῆς. Ὅμως συζήτηση σπανίως ὑπάρχει στή Βουλὴ καί ἡ λήψη ἀποφάσεων ἀκολουθεῖ τήν ἀρχή ὅτι ἡ πλειοψηφία ὑπαγορεύει τή βούλησὴ της στή μειοψηφία. Ἡ κυβέρνηση εἶναι ἀντίθετη μέ τοὺς ἐξωκοινοβουλευτικούς ἀγῶνες γιατί θέτουν σέ κίνδυνο τοὺς καλοδουλεμένους κανόνες τοῦ παιγνιδιοῦ, πού δίνουν σ'αὐτὴν τὴ δυνατότητα νά ἐξουσιάζει καί ὑποχρεώνουν τὴν ἀντιπολίτευση νά ὑποτάσσεται.

Ἡ κινητοποίηση τῶν κατοίκων τοῦ Ἑρακλείου γιά τὴ ματαίωση τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ὀρχοειδήτων σέ ἀντίθεση μέ τό κοινὸ αἶσθημα ἀπὸ μιὰ στρατευμένη στήν ἐφαρμογὴ προαποφασισμένης πολιτικῆς κυβερνητικῆς πλειοψηφίας μποροῦν νά ἀνατραποῦν. Ἡ ἐξωκοινοβουλευτικὴ δραστηριότητα ἐπιτρέπει στή δομικὴ ἀντιπολίτευση ὅχι μόνο νά ἐ-

-πηρεάσει τή λήψη τῶν ἀποφάσεων σέ πολύ μεγαλύτερο βαθμό ἀπ'ὅτι ἡ δραστηριότητά της στή Βουλή ἀλλά καί νά ἀνατρέψει τοὺς περιορισμούς, πού τῆς ἐπιβάλλονται ἀπό τή Κυβέρνηση. Μπορεῖ καί νά πετύχει τή ματαίωση ἢ τροποποίηση μιᾶς ρύθμισης ἀλλά κύρια νά σπάσει τό φράγμα σιωπῆς πού ἐπιβάλλουν κυβέρνηση καί μαζικά μέσα ἐνημέρωσης γύρω ἀπό τίς θέσεις της.

Ἡ δομικὴ ἀντιπολίτευση δὲν πρέπει νὰ ἀποδεχθεῖ μοιρολατρικά τούς περιορισμούς, πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὸ σύστημα. Πρέπει νὰ σχεδιάσει τὴν τακτικὴ τῆς σὲ τρόπο ὥστε νὰ μειώσῃ τίς ἐπιπτώσεις τους. Ἡ ἀντιπολίτευση σὲ καμμιά περίπτωσιν δὲν πρέπει νὰ ἀποδέχεται τὸ κοινοβουλευτικὸ πλαίσιο, δηλαδὴ τὸ πεδίο ὅπου κυριαρχεῖ ἡ κυβερνητικὴ παράταξι, σὰν ἀποκλειστικὸ πλαίσιο τῆς δραστηριότητάς της. Ἡ δραστηριότητά της πρέπει νὰ ἀναπτύσσεται καὶ στὴ Βουλὴ ἀλλὰ ὅχι μόνο στὴ Βουλὴ.

Γιὰ τὴ δουλειὰ στὴ Βουλὴ πρέπει νὰ ἰσχύει ἡ ἀρχή, ὅτι κύριος στόχος πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀξιοποίηση τῆς λειτουργίας της ὡς ὀργάνου πληροφόρησης τοῦ κοινοῦ.

Γιὰ τὴ δουλειὰ ἔξω ἀπὸ τὴ Βουλὴ πρέπει νὰ ἰσχύει ἡ ἀρχή, ὅτι κύριος στόχος εἶναι ἡ δημιουργία ἐρεισμάτων σ' ὅλους τοὺς τομεῖς πού εἶναι ἀποφασιστικοί γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐξέλιξι (τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, συνδικάτα, σωματεῖα, συνεταιρισμοί, ἀγροτικοὶ σύλλογοι, πολιτιστικοὶ καὶ μορφωτικοὶ σύλλογοι). Κύριους πρωταγωνιστές ἡ πολιτικὴ διαμάχη ἔχει τὰ κόμματα ἀλλὰ ὅχι μόνο τὰ κόμματα.

Ἀποτελεῖ διαδεδομένη ἄποψις, ἰδιαίτερα σὲ κύκλους τῆς ἀντιπολίτευσης πού δὲν ἀνήκουν στὸ ΠΑ.ΣΟ.Κ., ὅτι ἡ κρίσιμη γιὰ τὴν ἐπιτυχία κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας μάζα τῶν ψηφοφόρων βρίσκεται στὸν κεντρῶο χῶρο. Γι' αὐτὸ τὸ ΠΑΣΟΚ πρέπει νὰ προσαρμόσῃ τίς θέσεις του στὶς ἀπόψεις καὶ τίς προτιμήσεις τῶν ψηφοφόρων αὐτῶν. Ἄν δὲ τὸ κάνει τὸ ΠΑ.ΣΟ.Κ. θὰ τὸ κάνει ἡ Νέα Δημοκρατία κερδίζοντας ἔτσι ἓνα ἀποφασιστικὸ ποσοστὸ γιὰ διατήρηση στήν ἐξουσία.

Ἡ ἐπιχειρηματολογία τούτη βασίζεται στὴν ὑπόθεσις, ὅτι οἱ ἀπόψεις τῆς μεγάλης μάζας τῶν ψηφοφόρων ἐντάσσονται στὸ ἴδιο πλαίσιο, ὅτι συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὴ γενικὴ κατεύθυνσι. Οἱ προτιμήσεις τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας ἔχουν τὸ ἴδιο ἐπίκεντρο. Ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι μονοεπίκεντρη. Μιὰ τέτοια διαμόρφωσι κοινῆς γνώμης ὑπάρχει στὴν Ὀμοσπονδιακὴ Γερμανία. Ἡ συναίνεσι γιὰ τὴν ἀκολουθητέα ἐξωτερικὴ πολιτικὴ εἶναι σχεδὸν καθολικὴ.

Δυνατὸ ὅμως εἶναι καὶ ἓνα ἄλλο σχῆμα. Ἡ κοινὴ γνώμη μπορεῖ νὰ εἶναι διασπαρμένη, νὰ ἀκολουθεῖ διαφορετικὲς κατευθύνσεις. Τὰ ἐπίκεντρα τῆς κριτικῆς καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν εἶναι τότε δύο ἢ καὶ

περισσότερα, ή κοινή γνώμη είναι πολυεπίκεντρη. Κάθε κόμμα πού δέν ακολουθεῖ καθαρά τή μιά ή ἄλλη κατεύθυνση διατρέχει τόν κίνδυνο νά χάσει ψηφοφόρους στήν παράταξη πού ὑπερασπίζεται πιά ἄτεγκτα μιά ἀπό τίς κυρίαρχες πολιτικές κατευθύνσεις. Στό σχῆμα αὐτό τά κόμματα ἀντί νά τείνουν στό συμβιβασμό καλλιεργοῦν τήν ἀντίθεση. Οἱ ἐνδιάμεσες παρατάξεις χάνουν στό πολιτικό κλίμα πού ἐπικρατεῖ τήν ἐπιρροή καί τούς ψηφοφόρους τους. Οἱ ψηφοφόροι δέν μετατοπίζονται βαθμιαία ἀπό τό ἓνα κύριο στό ἄλλο κύριο κόμμα ἀκολουθώντας γιά ὠρισμένο χρονικό διάστημα τά ἐνδιάμεσα σχήματα ἀλλά ἄμεσα ἀπό τή μιά κατεύθυνση στήν ἄλλη.

Στήν Ἑλλάδα ή πολιτική διαμάχη δείχνει ὅτι ή κοινή γνώμη εἶναι πολυεπίκεντρη. Ὑπάρχει ἀντίθεση ὡς πρός τίς κατευθύνσεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, τῆ λειτουργία τοῦ κράτους, τῆ διανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Οἱ διάφορες τοπικοδημοκρατικές διαδικασίες δέν εἶναι σέ θέση νά γεφυρώσουν τίς ἀντιθέσεις πού δημιουργεῖ ή ἐξάρτηση ἀπό τά μητροπολιτικά κέντρα καί νά καταστήσουν ἀποδεκτή τήν ἔνταξη στό οἰκονομικοπολιτικό σύστημα τῶν ἀνεπτυγμένων βιομηχανικῶν καπιταλιστικῶν κρατῶν.

Σήμερα στήν Ἑλλάδα δέν ἔχει τελειώσει ἀκόμη ή περίοδος ἐντόνων κοινωνικῶν ἀνακατατάξεων, πού συνδέεται μέ τήν ἐπέκταση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, τήν ὀλιγοπωλιακή ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας.

Ἡ ἐκβιομηχάνιση καί ή ἀνιση περιφερειακή ἀνάπτυξη ὁδήγησαν στή μαζική μετανάστευση πρός τήν Ἀθήνα καί τά ἄλλα ἀστικά κέντρα. Ἡ χαμηλή παραγωγικότητα τῆς γεωργίας, πού δέν ἐπέτρεπε στίς περισσότερες ἀγροτικές οἰκογένειες τήν ἐπιβίωση στά χωριά, προώθησε τήν ἐγκατάλειψη τῆς ὑπαίθρου. Οἱ χιλιάδες μικρές βιοτεχνίες καί οἰκογενειακές ἐπιχειρήσεις πού ἀποτελοῦσαν μιά πρόσκαιρη λύση βρέθηκαν σύντομα σέ κρίση κάτω ἀπό συνθηκες αὐξανόμενου ἀνταγωνισμοῦ μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Ἡ μεγάλη κινητικότητα τοῦ πληθυσμοῦ ή ἐναλλαγή στήν ἀπασχόληση, ή ἔνταξη σέ νέα κοινωνικά στρώματα, ή ἐπαφή μέ ἄλλα προβλήματα καί ή δημιουργία νέων ἀναγκῶν ὁδήγησαν σέ ἀλλαγὴ τῆς πολιτικῆς συμπεριφορᾶς. Μεγάλα τμήματα τοῦ πληθυσμοῦ πού ἄλλοτε ἀκολουθοῦσαν μιά παραδοσιακή πολιτική στάση ἐπανεξετάζουν τήν πολιτική τους τοποθέτηση μέ βάση τά συνειδητοποιημένα πιά συμφέροντά τους. Οἱ ψηφοφόροι ἀποδεσμεύονται ἀπό τά πελατειακά δίκτυα τῶν κομματαρχῶν

καί βουλευτῶν τῆς δεξιᾶς. Ἡ διαρροή ἀπό τὰ παραδοσιακά πολι-
τικά σχήματα πρὸς νέους σχηματισμούς, ἡ ἀναζήτηση νέων πολιτι-
κῶν κατευθύνσεων γίνεται ὅλο καί πιά ἔντονη.

Οἱ ἐκλογικὲς νίκες τῆς Ε.Κ. τὸ 1963 καί 1964, ἡ δημιουργία καί
ἐπιτυχία τοῦ ΠΑ.ΣΟ.Κ. εἶναι ἐνδείξεις γιὰ τὴ ριζοσπαστικοποίηση
τῶν μαζῶν καί τὴν αὐξανόμενη πολιτικὴ καί ταξικὴ συνειδητοποίη-
ση.

Ἡ ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευση κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐ-
τές δέν ἔχει ἡ δυνατότητα μὲ μιὰ πιά ἥπια πολιτικὴ νὰ συγκινήσει
μάζες ἀναποφασίστων ψηφοφόρων. Μιὰ ἥπια πολιτικὴ θὰ ὀδηγήσει
τόν ὄγκο τῶν ψηφοφόρων τῆς σέ ἄλλες κατευθύνσεις. Ἡ μεγάλῃ
δεξαμενὴ τῶν κεντρῶν ψηφοφόρων, τὴν ὁποία πρέπει δῆθεν νὰ
κερδίσει τὸ ΠΑΣΟΚ, εἶναι μιὰ οὐτοπία, τὴν ὁποία καλλιεργοῦν κυ-
ρίως ἐκεῖνοι, ποὺ μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κεντρικοῦ σχηματισμοῦ
θέλουν νὰ συνεχίσουν τὴν "ἐνδιάμεση" πολιτικὴ του ἀποπροσανα-
τολίζοντας τὸ ΠΑΣΟΚ.

Οἱ στατιστικὲς τῶν τελευταίων ἐκλογῶν δείχνουν ὅτι τὸ
ΠΑ.ΣΟ.Κ. κέρδισε τὴν κύρια μάζα τῶν νέων ψηφοφόρων τοῦ ἀπὸ τῆ
Νέας Δημοκρατίας. καί ὅτι οἱ ψηφοφόροι δέν μετατοπίζονται ἐξε-
λικτικὰ ἀπὸ τὴ Ν.Δ. μέσφ Ε.Μ.Κ. πρὸς τὸ ΠΑ.ΣΟ.Κ. Οἱ ἀνάλυσεις
δείχνουν ἐπίσης, ὅτι οἱ πολλοὶ κεντρικοὶ ψηφοὶ ποὺ ἐγκατελείφαν
τὴν Ε.Μ.Κ. μετακινήθηκαν πρὸς τὴν Ν.Δ., ὅτι ἐπόμενα ἡ "συμβιβαστι-
κὴ" στάση τῆς ἡγεσίας τους δέν τοὺς συνεκρ'ησε σιὸ χῶρο τους,
ἀλλ' ὀντίθετα τοὺς ἔσπρωξε πρὸς τὴν συντηρητικὴ παρόταξη.

Σέ μιὰ πολυεπίκεντρη κοινὴ γνώμη οἱ ὁπαδοὶ τῆς μιᾶς ἢ
ἄλλης παράταξης δέν ἔχουν ταυτόσημες ἀπόψεις σέ ὅλο τὰ θέματα.
Ὁ ὁπαδὸς τῆς Νέας Δημοκρατίας, ποὺ ἀσπάζεται τὴν ἐξωτερικὴ πο-
λιτικὴ τῆς μπορεῖ νὰ θεωρεῖ, ὅτι ἡ κυβέρνηση ἀνέχεται χουντικὰ
στοιχεῖο στίς δημόσιες ὑπηρεσίες καί νὰ συμφωνεῖ μὲ τὸ ΠΑ.ΣΟ.Κ.
στήν ἀνάγκη κῆθαρσης τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ. Ἀντίστροφα ὁ-
παδὸς τοῦ ΠΑ.ΣΟ.Κ. μπορεῖ νὰ πιστεύει σκόπιμῃ τὴν ἔνταξη τῆς
Ἑλλάδος στήν ΕΣΚ παρ' ὅλο τοῦ ὑποστηρίζει τὴν πλήρη ἀποχώρησιν
τῆς ἀπὸ τὸ ΝΑΤΟ. Σέ κάθε φάσμα τῆς κοινῆς γνώμης ἡ σύμπτωση τῶν
ἀπόψεων μπορεῖ νὰ εἶναι μεγαλύτερη ἢ μικρότερη. Χαμηλὸς βαθμὸς
σύμπτωσης ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ὑπάρχουν περισσότερες τάσεις
στό ἐσωτερικὸ μιᾶς παράταξης. Ἐπιβάλλει ἐπίσης σ' ἓνα κόμμα ἁ-
φοῦ καθορίσει τὶς κύριες αἰχμές τῆς πολιτικῆς του σύμφωνα μὲ

τά επίκεντρα τῆς κοινῆς γνώμης νά εἶναι πιά ἐλαστικό σέ ἄλλα θέματα ὥστε νά μπορέσει νά διευρύνει τήν ἀπήχυσή του.

Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. πρέπει γιά ν'αὐξήσει τή δύναμή του νά ἀπεγκλωβίσει ὅσο τό δυνατόν περισσότερους ψηφοφόρους ἀπό τό παραδοσιακό περιβάλλον τους, πιά μειώσει τή δεξιά. Οἱ παραδοσιακοί ψηφοφόροι τῆς Δεξιᾶς στήν ἐπαρχία ἢ οἱ ἀστοί ψηφοφόροι μέ ἀνεπτυγμένη φιλελεύθερη ἰδεολογία καί προσήλωση σέ φιλελεύθερα οἰκονομικά καί πολιτικά οχήματα, δύσκολα κατανοοῦν καί ἀποδέχονται χωρίς προηγούμενη μακρόχρονη ἰδεολογική διαφώτιση θέσεις ὅπως τίς ὑποστηρίζει ἡ δομική ἀντιπολίτευση. Τά μαζικά μέσα ἐνημέρωσης δυσκολεύουν μέ τή καθημερινή πλύση ἐγκεφάλου πού ἀκοῦν νέους πολιτικούς προσανατολισμούς. Οἱ ψηφοφόροι, πρῶ πρέπει νά ἀπεγκλωβιστοῦν, εἶναι ψηφοφόροι ἀβέβαιοι στή τοποθέτησή τους, συγγενεῖς καί πρὸς τίς δύο παρατόξεις (θέλουν καί τό τερματισμό καί τῆς ἐξάρτησης καί τήν ὑποτιθέμενη ἀσφάλεια τοῦ ἀνήκομεν εἰς τήν Λύσιν), ἐπηρεάζονται εὐκόλα ἀπό δευτερεύοντα γεγονότα καί προσωπικά βιώματα (π.χ. αὕξηση τοῦ φορολογικοῦ βάρους). Ἡ δομική ἀντιπολίτευση πιέζεται ἔτσι νά προβάλλει τό πρόγραμμά της, τά συνθήματά της μέ γνωστά φραστικά οχήματα μέ εἰκόνες πού ἔχουν ἤδη γίνει κτῆμα ἢ μποροῦν νά ἀποκτήσουν τήν ἐμπιστοσύνη τῶν ἀναποφασίστων. Ἡ συντηρητική παράταξη καλλιιεργεῖ τήν ἀκριβῶς ἀντίθετη τακτική γιά νά συγκρατήσει τοὺς ψηφοφόρους. Τά συνθήματά της σκοπὸ ἔχουν νά δημιουργήσῳ ὁμιχάσματα πού δύσκολα μποροῦν νά ξεπεραστοῦν, νά ἀναζωογονήσουν παληές ἀναστολές. Μαρξιστές- ἀντιμαρξιστές, ἀντιευρωπαϊστές- εὐρωπαϊστές, εἶναι παραδείγματα τέτοιων συνθημάτων. Ἡ συντηρητική παράταξη ἐκμεταλλεύεται τήν πίεση πού ἀσθεῖ στή δομική ἀντιπολίτευση ὁ συναγωνισμός γιά τοὺς ταλαντευόμενους ψηφοφόρους γιά νά διαδίδει ὅτι ἡ ἀντιπολίτευση ἐγκαταλείπει τίς θέσεις της. Θέλει ἔτσι νά δημιουργήσει τήν ἐντύπωση καί τῆς ἀσυνέπειας καί τῆς ἀνεδαφικότητος. Ἡ δομική ἀντιπολίτευση ἀπέναντι στοὺς περιορισμούς καί τίς ἀναγκαιότητες πού τῆς ἐπιβάλλει τό σύστημα πρέπει νά σταθμίσει προσεκτικά σέ ποιό βαθμὸ μπορεῖ νά εἶναι εὐέλικτη στή τακτική της χωρίς νά ὀπισθοχωρήσει στίς θέσεις της.

Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. ἔχει ἐπιτύχει σέ μεγάλο βαθμὸ τά δύο τελευταῖα χρόνια τήν παρούσιάν της τῶν θέσεων του μέ κατανοητό τρόπο καί τήν ἀποφυγὴ τῶν παγίδων πού τοῦ ἔθεσε ἡ Ν.Δ. στήν προσπάθειά της νά

πολώσει τήν πολιτική διαμάχη. Ἡ πρόσφατη ἔκρηξη τοῦ κ. Ἀβέρωφ μέ ἀφορμή τήν ἀπόφαση τῆς Ε.Ε., τοῦ ΠΑ.ΣΟ.Κ. εἶναι ἔνδειξη γιά τόν βαθμό πού ἐνοχλεῖ τούς ἡγέτες τῆς δεξιᾶς ἡ ἐπιτυχία τῆς παγκτι-
κῆς του.

Ἡ δεξιᾶ προώθησε στά πλαίσια τῆς ἐξαρτημένης ἀνάπτυξης τή συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας στόν κεντρικό διοικητικό μηχανισμό. Ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση ἐλάχιστες οὐσιαστικές ἐξουσίες ἔχει καί δέν διαθέτει καί τούς πόρους νά ἀσκήσει τίς ἐξουσίες αὐτές. Περιφερειακά ὄργανα δέν ὑπάρχουν. Ὅσο πιά συγκεντρωμένες οἱ ἐξου-
σίες στόν κεντρικό διοικητικό μηχανισμό τόσο μεγαλύτερη ἡ σημασία τῶν κεντρικῶν ἐκλογικῶν ἀναμετρήσεων. Ζεῖ ἕνα σύστημα ὅπου ὑ-
πάρχουν διάφορα πεδία ἀναμετρήσεων (τοπικά, περιφερειακά, σέ συνδικάτα, συλλόγους) περιορίζεται ἀντίθετα ἡ σημασία τῶν κεντρι-
κῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν. Τό ἐκλογικό ἀποτέλεσμα δέν συνεπάγεται γιά τή μιά παράταξη τόν ἔλεγχο κάθε ἐξουσίας καί γιά τήν ἄλλη καμμιά ἀπολύτως ἐξουσία. Ὁ χαμένος μπρεῖ νά κερδίσει σέ τοπικό ἢ περιφερειακό ἐπίπεδο καί νά ἐξισορροπήσει ἔτσι τά ὀρυνητικά ἀ-
ποτελέσματα τῆς ἥττας στίς κεντρικές ἐκλογές. Ὅταν σ' ἕνα καπιτα-
λιστικό σύστημα ὑπάρχουν μόνο κεντρικές βουλευτικές ἐκλογές, ὅπου ἰσχύει ἡ ἀρχή τοῦ ὅλο ἢ τίποτε μικρές παρατάξεις δέν εἶναι δυνατόν νά ἐπιζήσουν. Ἐπιπρόσθετα ἐκεῖνος πού κερδίζει δέν ἔχει κανένα λό-
γο νά συνεννοηθεῖ μέ τούς ἀντιπάλους του. Ἡ πολιτική διαμάχη παίρνει ἔντονα ἀνταγωνιστικό χαρακτήριστικό.

Ἡ δεξιᾶ μέ τή συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας, τίς κεντρικές ἐκλογικές ἀναμετρήσεις καί τό ἐκλογικό σύστημα ἐμμηδένισε τίς το-
πικιστικές παρατάξεις πού ἦταν ἰδιαίτερα πολλές σιό χῶρο της, ἐ-
ξανάγκασε ὅλους τούς ὁστούς πρὸνχοντες νά ὑπαχθοῦν στόν κεντρικό ἐκλογικό μηχανισμό της καί ἐνοτοίησε τήν παράταξή της. Ἐπέβαλε ἔτσι στήν ἀντιπολίτευση ἕναν ἀπόλυτα ἀνταγωνιστικό τύπο πολιτικῆς ἀναμέτρησης. Ἡ συνεννόηση, ἡ διαπραγματεύση μεταξύ τῶν ἀντιπάλων παρατάξεων ἦταν καί ὅταν ἡ Ε.Κ. ἢ ἡ Ε.Π.Ε. ἦσαν ἀξιοματικῆ ἀντι-
πολίτευση ἀδιανόητη. Τό χάσμα ἦταν τόσο μεγάλο ὥστε δέν μπορούσε νά ξεπερασθεῖ.

Ἡ διεύρυνση ἀποτέλεσε μιά ἀλλαγὴ στή τακτική τῆς δεξιᾶς. Ἀπέναντι στή ραγδαία ἀνοδο τοῦ ΠΑ.ΣΟ.Κ. καί τήν κατάρρευση τῆς πα-
ραδοσιακῆς ὁστικῆς ἀντιπολίτευσης, ἡ δεξιᾶ ἐγκαταλείπει τό ἀπόλυτα ἀνταγωνιστικό σχῆμα. Δημιουργεῖ καί στήν ἀκροδεξιᾶ καί στό κέντρο

νέους σχηματισμούς, ώστε νά μπορέσει νά καλύψει άκομη εύρύτερο φάσμα άπόφρων άπ'ό,τι μέ τόν παραδοσιακό ένιατο μηχανισμό. Οί δορυφορικοί αύτοί σχηματισμοί θά τής έπιτρέφουν σέ περίπτωση πού τό κόμμα της δέν έξασφαλίζει τήν άπόλυτη πλειοψηφία τή δημιουργία συνασπισμών, κυβερνήσεων συνεργασίας. 'Από τή στιγμή πού ή Δεξιά προχωρήσει σέ συνεργασίες τό πολιτικό σκηνικό θ' αλλάξει. Κοντά στήν έκλογική άναμέτρηση άποφασιστικής σημασίας θά εΐναι ή συναλλαγή για τήν κατάληψη των κυβερνητικών θέσεων, πού θά έπιτρέπει στό ένα ή άλλο κόμμα νά κερδίζει στή διαπραγματευση έκεϊνο πού θέ μπόρεσε νά κερδίσει τήν εκλογική άναμέτρηση. 'Η οποιαδήποτε συνεργασία θά γίνεται βέβαια μέ κύρια κατεύθυνση τήν ένίσχυση του όλου σχήματος άπέναντι στόν αντίπαλο, τήν έξασθένιση του ΠΑ.ΣΟ.Κ.

Ποιές θά εΐναι οί αντιδράσεις του ΠΑ.ΣΟ.Κ. εΐναι πρόωρο νά λεχθεΐ σήμερα. Οί αΐχμές δράσης του τότε θά έξαρτώνται άπό τά δεδομένα εκείνης τής στιγμής. 'Η άνάλυση έδειξε ό,τι ή τακτική τής αντιπολίτευσης πού θέλει νά καταλάβει τήν έξουσία έξαρτάται άπό πολλά στοιχεΐα, όπως ή συνταγματική ρύθμιση, τό εκλογικό σύστημα, οί πολιτικές καί πολιτιστικές παραδόσεις, οί κοινωνικές καί οΐκονομικές αντιθέσεις, ό συσχετισμός των πολιτικών δυνάμεων. 'Η άλλαγή στά δεδομένα αύτά μπορεΐ νά έπιφέρει καί άλλαγή στόν τρόπο πού ενεργεΐ ή σημερινή αντιπολίτευση, 'Αναλoίωτος παραμένει ό στόχος. Κι αύτός εΐναι για τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. ό σοσιαλιστικός μετασχηματισμός τής κοινωνίας.